

Charalambos G. Atmatzidis,
LEGENDA REGELUI AVGAR ȘI A LUI IISUS

Traducere din limba greacă
de Drd. Nicolae N. BURĂȘ

Textul pe care îl propunem cititorilor aparține distinsului Charalambos G. Atmatzidis, profesor la catedra de Noul Testament a Facultății de Teologie Ortodoxă din cadrul Universității „Aristotel” din Tessalonic, Grecia, publicat în volumul colectiv Texte creștine apocrife (Απόκρυφα Χριστιανικά Κείμενα), Editura „Ioannis Karavidopoulos”, vol. I, (BB 14), Salonic 1999, pp. 327-354. Traducerea de față este după textul Prof. Charalambos G. Atmatzidis, Η διήγηση για τον βασιλιά Άβγαρο και τον Ιησού (Legenda regelui Avgar și a lui Iisus), publicat în Κριτικές αναγνώσεις των βιβλικών κειμένων – Ερευνητικές επισκέψεις σε βιβλικά τοπία (Lecturi critice ale textelor biblice – Călătorii de documentare la Locurile Sfinte), volumul II, publicat la editura „P. Pournaras”, Tessalonic, 2010.

1. Cuprinsul lucrării

Legenda referitoare la regele Avgar al Edessei și Iisus¹ ne vorbește despre regele Avgar al V-lea, care a domnit în cetatea Edessa din Mesopotamia². Tema principală a legendei, care a circulat în

¹ Referitor la această legendă, în bibliografia modernă există diferite titluri, precum: *The letter of Christ and Avgar* (Elliott, *The Apocryphal New testament*, 538); *Din ciclul Avgar (Κύκλος Αβγάρον)*, Christou, *Patrologia Graeca*, vol. II, 245); *Avgar-sage* (de exemplu, Drojvers, *Avgarsage*, 389); *Avgar. Legende* (Kirsten, *Edessa*, 538); *Histoire du roi Avgar et de Jesus* (Desreumaux, *Histoire du roi Avgar et de Jesus*, Brepols 1993); *Legenda Avgari regis Edessae* (Gerard, M. [cura de studio], *Clavis Apocryphorum Noi Testamenti*). Personal, optez pentru titlul *Legenda regelui Avgar din Edessa și a lui Iisus*, datorită conținutului mai bogat. Din motive de spațiu, voi intitula povestirea *Legenda lui Avgar*.

² Regele Avgar a domnit în cetatea Edessei între anii 4 î.d.Hr. și 7 d.Hr. și, din nou, între 13-50 d.Hr.

mai multe variante, este corespondența regelui Avgar al Edessei cu Iisus Hristos. Conform legendei, imediat ce a aflat de minunile lui Iisus, regele Avgar i-a trimis Acestuia o epistolă, în care, pe de o parte, Îl ruga să vină în Edessa pentru a-l vindeca de o anumită boală de care nu reușea să scape (lepră), iar, pe de altă parte, pentru a se stabili la Edessa, cetate în care putea sta la adăpost de pericolul la care era expus din partea iudeilor. În epistola sa de răspuns, după ce îl felicita pe Avgar pentru credința de care dă dovadă, Iisus îi promise să-i trimită pe unul dintre ucenicii Săi pentru a-l vindeca și a-l învăța. De asemenea, Iisus îi explică regelui Edessei că trebuia să îndeplinească misiunea pentru care fusese trimis pe pământ, urmând imediat după aceea să Se întoarcă la Tatăl Său ceresc. După Înălțarea la Ceruri a lui Iisus Hristos, Iuda Toma, unul dintre cei doisprezece apostoli, l-a trimis în Edessa pe apostolul Addai (Tadeus), cel care l-a vindecat pe Avgar și i-a încreștinat supușii.

2. Epoca și locul apariției lucrării

Pentru a putea înțelege mai bine conținutul legendei regelui Avgar, se impune să facem o scurtă trecere în revistă a geografiei regiunii unde se petrec evenimentele, precum și a istoriei acesteia, până în momentul cuceririi cetății de romani.

Regiunea în care se petrec evenimentele este Mesopotamia, mai exact cetatea Edessa³. Ca multe alte cetăți din nordul Mesopotamiei, cetatea Edessa a fost ridicată de regele Seleucus I Nicator, în 303-302 î.d.Hr. Locul în care se afla aceasta⁴ prezenta importanță atât din punct de vedere geografic și militar, cât și din punct

³ Date referitoare la oraș la: W. Bauer, *Rechtgläubigkeit und Ketzerei im ältesten Christentum*, Hrsg. von G. Strecker, în „Beiträge zur historischen Theologie”, 10, Tübingen, 1964, p. 6; H. Drijvers, *Hatra, Palmyra und Edessa. Die Städte der syrisch-mesopotamischen Wüste in politischer, kulturgeschichtlicher und religionsgeschichtlicher Beleuchtung*, în „Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt” (ANRW), II, 8, Berlin/New York, 1987, pp. 863-906. Idem, „Edessa”, în *Theologische Realenzyklopädie (TRE)*, vol. IX, Berlin/New York, 1982, pp. 277-278; E. Kirsten, „Edessa”, în *Reallexikon für Antike und Christentum (RAC)*, vol. IV, Stuttgart, 1959, pp. 552-597.

⁴ Locul se numea Orhai și acolo trebuie să fi existat o așezare, care nu este însă atestată documentar. Pentru amănunte, vezi: H. Drijvers, *Hatra, Palmyra...*, p. 865. Idem, *Edessa...*, pp. 277-278. E. Kirsten, *op. cit.*, p. 553.

de vedere economic. Cetatea se înalța la poalele unui lanț muntos, care îi asigura protecție naturală, în partea de sud-est a sa întinzându-se câmpia Haran. Cea mai importantă caracteristică a zonei era bogăția surselor de apă, datorată multitudinii de izvoare existente acolo, din care se alimenta râul Skirto (Daisan), dar și mai multe lacuri. De altfel, numărul mare de izvoare trebuie să fi fost și motivul pentru care regele Seleucus I a dat orașului numele Edessa⁵, în amintirea reședinței regale cu același nume din Macedonia⁶.

Informațiile pe care le deținem despre cetatea Edessei, pentru perioada în care aceasta s-a aflat sub dominație seleucidă, sunt foarte puține. Din cercetarea monedelor descoperite în zonă, care îl înfățișează pe Antioh al IV-lea Epifanul, arheologii au ajuns la concluzia că cetatea trebuie să fi fost la început o garnizoană militară, care se bucura de o oarecare autonomie⁷.

În momentul în care statul seleucilor, slăbit de războaiele purtate împotriva partilor⁸ și sfâșiat de luptele interne ale pretendenților la tron, s-a dezmembrat, în cea de-a doua jumătate a secolului al II-lea d.Hr.⁹, controlul cetății a fost preluat de o dinastie de origine arabă, care i-a condus destinele pentru o perioadă destul de lungă de

⁵ Pentru o perioadă de timp, în epoca domniei lui Antioh al IV-lea Epifanul, orașul a fost redenumit Antiohia din Kallirois. Așa ne spune Pliniu cel Bătrân (23-79 d.Hr.) (*Nat. Hist.*, V, 86) și așa reiese și de pe monedele descoperite. Regiunea în care se afla cetatea Edessei a fost numită mai târziu Osroene. Pentru amănunte, vezi: H. Drijvers, *Hatra, Palmyra...*, pp. 866-867, și E. Kirsten, *op. cit.*, pp. 553-554.

⁶ Vezi Appianos (sec. II d.Hr.), Συρ. 57, în *Appian's Roman History I-IV*, și traducerea în limba engleză de H. White, *The Loeb Classical Library (LCL)*, Cambridge Mass./London, 1912-1913: „...τας δε άλλας εκ της Ελλάδος ή Μακεδονίας ονόμαζεν, ή επί έργοις εαυτού τισιν, ή εις τιμήν Αλεξάνδρου του βασιλέως. Οθεν εστίν εν τη Συρία και τοις υπέρ αυτήν άνω βαρβάροις πολλά μεν Ελληνικών, πολλά δε Μακεδονικών πολισμάτων ονόματα, Βέρροια, Έδεσσα, Πέρινθος...”. Vezi, de asemenea, Ștefan Bizantinul (sec. al VI-lea d.Hr.), „Edessa”, în *Λεξικό Σούδα*, I-IV, Editura A. Adler, 1967-1971: „Edessa, oraș din Siria, al cărui nume se datorează bogăției sale în izvoare, la fel ca orașul cu același nume din provincia Macedonia. Locuitorii așezării se numeau edessei, la fel ca și vechii locuitori ai cetății antice macedonene”.

⁷ H. Drijvers, *Hatra, Palmyra...*, p. 867.

⁸ Referitor la războiul part (145-129 î.d.Hr.), vezi pe larg *Istoria Poporului Elen (Ιστορία του Ελληνικού Έθνους)*, vol. V, pp. 176-180.

⁹ *Ibidem*, pp. 190-194.

timp, respectiv din 132 d.Hr. și până în 242 d.Hr. Marea majoritate a „regilor”¹⁰ acestei dinastii au purtat numele de Bakru, Avgar și Manu¹¹.

În perioada în care dinastia arabă a condus destinele cetății, controlul regiunii a fost revendicat, pe rând, de puterile din zonă, mai precis de regatul lui Midriath și de cel al Armeniei. Mai târziu, cetatea a constituit obiect de dispută între alte supraputeri ale epocii, precum regatul parților și Imperiul Roman. Datorită noilor realități din zonă, regii Edessei s-au trezit implicați, fără voia lor, în confruntările continue dintre puterile amintite. În încercarea de a-și păstra puterea și autonomia, aceștia s-au aliat cu unii sau alții dintre puternicii vecini. De aceea și autonomia regatului a fost mai extinsă sau mai restrânsă, în funcție de toleranța manifestată de una sau alta dintre puterile care o controlau.

Dintre regii dinastiei, din punctul nostru de vedere, interes prezintă Avgar al V-lea (4 î.d.Hr. – 7 d.Hr. și 13-50 d.Hr.), personaj care are legătură directă cu textul pe care îl analizăm, considerat semnatarul epistolei expediate lui Iisus. Datorită eschivărilor sale inteligente în fața romanilor și a parților, Avgar al V-lea a reușit să protejeze independența regatului¹². În studiul de față ne vom referi, de asemenea, la regele Avgar cel Mare (177-212 d.Hr.), pentru că în perioada în care acesta s-a aflat pe tronul regatului, cetatea Edessei a înflorit din punct de vedere cultural, ajungând la o strălucire nemaîntâlnită¹³.

¹⁰ După cum observă W. Bauer, *op. cit.*, pp. 6-7, nu poate fi vorba de regi, ci de căpetenii locale, chiar dacă nu de puține ori aceștia sunt amintiți pe monede ca având titlul de „rege”.

¹¹ Pentru datarea epocii în care domnește această dinastie arabă și pentru lista monarhilor acestei dinastii, vezi *Cronica lui Pseudo-Dionisie*, publicată de Tell Mahrê, scrisă în jurul anului 776 d.Hr. Despre *Cronică* și bibliografia aferentă, vezi H. Drijvers, *Hatra, Palmyra...*, p. 867, și notele 289-290. Vezi, de asemenea, Desreumaux, *Histoire du roi Abgar et de Jesus*, Brepols, 1993, pp. 163-168, care pune la dispoziție și un tabel cronologic amănunțit.

¹² Vezi *Istoria Poporului Elen (Ιστορία του Ελληνικού Έθνους)*, vol. VI, p. 317sq. Vezi, de asemenea, H. Drijvers, *Hatra, Palmyra...*, p. 872sq.

¹³ Civilizația dezvoltată era un amestec de cultură semitică și greacă. În mod special, limbile vorbite și scrise de populație erau aramaica (siriana) și greaca. Referitor la cultura și arta cetății Edessa, vezi în amănunt H. Drijvers, *Hatra, Palmyra...*, p. 884sq. și Idem, *Edessa...*, p. 278sq. Referitor la cultura apocrifă din cetatea Edessa, vezi Idem, *Apocryphal literature in the cultural milieu of Osroene*, în *La fable apocryphe*, vol. I, Brepols, 1990, pp. 231-247 și, în special, p. 236sq.

În 214 d.Hr., Caracalla a transformat Edessa în colonie romană, cetatea pierzându-și astfel independența. Ulterior, pentru o scurtă perioadă de timp, a cunoscut ocupația persană (între 259 și 260, în urma înfrângerii lui Valerian de regele persan Sapor I). Deși își pierduse importanța avută în trecut, în timpul domniei lui Dioclețian cetatea Edessei a fost capitala regiunii Osroene.

3. Mărturii despre legendă și istoria acesteia

Legenda lui Avgar este amintită pentru prima oară de istoricul Eusebiu al Cezareei (aproximativ în 260-339 d.Hr.), în lucrarea sa *Istoria Bisericească* (cartea I,13 și cartea a II-a, 1, 6-8). Acesta ne spune că informațiile sale sunt luate din arhiva orașului Edessa. Așadar, Eusebiu a găsit textul în arhiva cetății și, după ce l-a tradus, l-a inclus în corpusul *Istoriei bisericesti*¹⁴.

O variantă asemănătoare a legendei o avem de la maica Aetheria sau Egeria¹⁵, cea care, cu ocazia pelerinajului prin diferite regiuni ale Răsăritului, a vizitat și cetatea Edessei. Acolo, printre altele,

¹⁴ Eusebiu repetă, în patru locuri ale *Istoriei Bisericești*, următoarele informații: a) referitor la sursa din care provine textul (trei referiri), b) referitor la limba textului (două referiri), c) referitor la traducerea textului din limba siriană în limba greacă (două referiri). Se impune precizarea că din textul lui Eusebiu nu reiese cine a făcut traducerea (Vezi *E.I.E.* vol. 28, p. 14). Redăm, în continuare, notările lui Eusebiu: „Există în această privință și o mărturie scrisă scoasă din arhivele din Edessa, care pe atunci era reședință regală. Într-adevăr, între documentele obștești ale țării privitoare la treburile vechi și între cele rămase din timpul lui Avgar, se afla și istoria următoare păstrată de atunci până azi. Cel mai bun lucru este să ascultăm glasul ei, așa cum am luat-o din arhivă și cum a fost tradusă textual din limba siriacă” (Eusebiu al Cezareei, *Istoria Bisericească*, cartea I, 13,5 în „E.I.E”, vol. 28, p. 150). De asemenea, în continuare, acesta precizează: „Iată ce am socotit că nu-i fără folos să vi le traduc textual din limba siriacă și pe care le-am găsit că-și au aici locul lor potrivit”. (*Ibidem*, cartea I, 13, 22 în „E.I.E”, vol. 28, p. 159). Același lucru îl repetă Eusebiu și mai jos: „După cum am arătat ceva mai înainte și după cum ne informează o scriere aflată chiar în acea cetate”. (*Ibidem*, cartea a II-a, 1, 6-7 în „E.I.E”, vol. 28, pp. 162 și 164).

¹⁵ Vezi lucrarea *Peregrinatio ad loca sancta*, 17.1, 19.6, în „Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum” (*CSEL*), editura P. Geyer, Praga/Viena/Leipzig, 1898, pp. 60 și 62. Aceasta a trăit în jurul anului 400 d.Hr., fiind maică stareță într-o mănăstire din nord-vestul Spaniei sau din sudul Franței (vezi Tusculum, *Lexikon*, p. 214).

episcopul cetății i-a povestit acesteia că atât regele Avgar, cât și alți regi ai cetății, în momentele în care așezarea era amenințată de invadatori, aduceau epistola lui Iisus în centrul orașului și o citeau, atacatorii risipindu-se ca prin minune. De asemenea, episcopul orașului i-a povestit maicii pelerine că locuitorii cetății afixau copii ale epistolei la intrările în cetate, pentru a-i proteja de dușmani.

Sfântul Efrem Sirul (305-373 d.Hr.), marele părinte al Bisericii Siriei, descrie cu entuziasm încreștinarea locuitorilor cetății, amintind în acest sens numele apostolului Addai (Tadeu). Sfântul Efrem nu pomenește însă în textul său de corespondența regelui Avgar cu Iisus Hristos¹⁶.

De asemenea, legenda face parte din seria de povestiri cu titlul *Doctrina Addai* (sau *Învățătura lui Addai*, cum mai este cunoscută)¹⁷, lucrare întocmită în limba siriană cândva la sfârșitul secolului al IV-lea¹⁸. Conținutul legendei expuse în paginile acestei lucrări diferă însă de varianta prezentată de Eusebiu, oferind și alte informații despre Avgar, mult mai bogate. Amintim pe cele mai importante dintre acestea:

a) Iisus a binecuvântat cetatea Edessei, spunând: „Binecuvântată fie cetatea voastră! Dușmanii nu o vor supune în veci!”¹⁹.

b) Colecția *Doctrina Addai* cuprinde și răspunsul lui Iisus, consemnat de Anania.

c) Anania a pictat o icoană a lui Iisus, pe care a dăruit-o regelui Avgar.

d) Lucrarea cuprinde momentul aflării Sfintei Cruci de Prototniki, soția împăratului Claudiu.

e) Este amintit că regele Avgar a ridicat în cetate o biserică în care, cu ajutorul lui Aggai, prințul moștenitor al lui Addar și Palu,

¹⁶ Vezi W. Bauer, *op. cit.*, p. 15, nota 3.

¹⁷ *Doctrina apostolului Addai* (sau Tadeu, conform lui Eusebiu). Referitor la persoana lui Addai, vezi în continuare notele de subsol ale traducerii.

¹⁸ Vezi G. Phillips, *The Doctrine of Addai, the Apostle*, Londra, 1876 (retipărită de G. Howard, *The Teaching of Addai*, Schollars Press, Chico, 1981). Vezi și Desreumaux, *op. cit.*

¹⁹ Traducerea în limba greacă a fost realizată după versiunea în limba germană a lui H. Drijvers, *Edessa...*, p. 278sq. Vezi, de asemenea, Peppermüller, *Griechische Papyrusfragmente der doctrina Addai*, în „Vigiliae Christianae”, 25 (1971), p. 298, unde sunt expuse, conform inscripțiilor descoperite, variante ale acestei fraze în limba greacă.

inițial diacon și mai apoi preot, al lui Abselama, scrib și mai apoi diacon, și al lui Barsamza, regele Avgar organiza serviciile religioase.

f) Se precizează că în lăcașul de cult ridicat de regele Avgar se citea întreaga Sfântă Scriptură, dar cu precădere Vechiul Testament, Noul Testament, Faptele Apostolilor și *Diatessaron*-ul lui Tațian.

g) Ni se povestește cum regele Avgar îl rugase pe Tiberius să-i pedepsească pe iudei pentru răstignirea lui Iisus. Se pare că Tiberiu a satisfăcut dorința regelui Avgar, trimițându-i acestuia o scrisoare de răspuns în care amintea că îl caterisise pe Pilat, îi obligase pe iudei să-L cinstească pe Hristos și că urma să procedeze și la alte fapte asemănătoare.

În sfârșit, legenda regelui Avgar este amintită și în fragmente ale unor papirusuri grecești din secolul al VI-lea d.Hr., incluse, de asemenea, în *Doctrina Addai*²⁰. Se crede că fragmentele respective fac parte din același manuscris, textul inserat în limba greacă semănând mai mult cu originalul sirian cuprins în *Doctrina Addai*, decât cu textul prezentat de *Istoria* lui Eusebiu. Numeroasele variante²¹ identificate în textele papirusurilor, comparate cu textul existent în *Doctrina Addai*, sunt o dovadă a faptului că acestea nu constituie o traducere exactă a variantei siriene a *Doctrina Addai*. Demn de remarcat este faptul că atât textele papirusurilor, cât și cele ale colecției *Doctrina Addai* amintesc fraza prin care Iisus a binecuvântat cetatea Edessei²².

Prin urmare, conform tradiției, textele care amintesc de legenda regelui Avgar sunt trei, respectiv textul grecesc al lui Eusebiu, textul grecesc fragmentar din papirusurile colecției *Doctrina Addai* și textul sirian al *Doctrinei Addai*. Dintre acestea, astăzi este unanim acceptat faptul că cea mai veche variantă a legendei este textul oferit de Eusebiu²³. De asemenea, este foarte posibil ca cele trei variante ale legendei să aibă la bază același text în limba siriană (sursă comună),

²⁰ Acestea sunt papirusurile P. Kairo 10736 și Oxford, Bodl. Ms. gr. Th b 1. Pentru amănunte, vezi Peppermüller, *op. cit.*, pp. 298-301.

²¹ Referitor la variante, vezi *Ibidem*, p. 296 și nota 29.

²² În această grupare de papirusuri, fraza prin care cetatea Edessei este binecuvântată este eliptică. Referitor la tentativele de refacere a textului inițial, vezi *Ibidem*.

²³ Vezi O. Bardenhewer, *Geschichte der altkirchlichen Literatur*, vol. I, Darmstadt, 1962, p. 590. W. Bauer, *Abgarsage*, în Edgar Hennecke, Wilhelm Schneemelcher,

care ulterior a fost tradus și în limba greacă. Teoria este argumentată și de existența papirusurilor grecești din *Doctrina Addai*, care nu seamănă perfect nici cu varianta lui Eusebiu, dar nici cu varianta siriană a *Doctrinei Addai*. Concludem că traduceri grecești, după sursa siriană, au circulat în paralel cu originalele după care au fost realizate²⁴.

Legenda regelui Avgar a trecut repede dincolo de granițele cetății Edessa, devenind deosebit de populară în lumea creștină. În afară de traduceri în limbile greacă și latină, legenda a mai fost tradusă în limbile armeană, arabă, coptă, persană și slavonă²⁵. Traducerea textului lui Eusebiu în limba latină de Rufin (aproximativ în 345-410 d.Hr.), a avut ca rezultat răspândirea lucrării în lumea creștinătății latinofone. În creștinătatea elinofonă, „istoricul” legendei este legat de numele Addai, acesta evoluând ca și *Faptele lui Addai*, o lucrare apocrifă din secolul al VI-lea d.Hr.²⁶.

4. Locația, perioada și motivația apariției legendei

În ceea ce privește locul de naștere al legendei, cercetătorii sunt de acord că acesta este cetatea Edessei din Mesopotamia. Divergențele existente între cercetători se referă la momentul redactării ei. Conform părerii unora dintre aceștia, legenda a fost consemnată în scris undeva la sfârșitul secolului al II-lea și începutul secolului al III-lea d.Hr. Susținătorii acestei ipoteze suprapun momentul consemnării legendei cu acela al încreștinării regelui Avgar al VIII-lea cel

Neutestamentliche Apokryphen: in deutscher Übersetzung, vol. I, Tübingen 1959, p. 327. P. Christou, *Patrologia Graeca (Ελληνική Πατρολογία)*, vol. II, Salonic, 1978, p. 245. H. Drijvers, *Avgarsage*, în Edgar Hennecke, Wilhelm Schneemelcher, *op. cit.*, vol. I: „Evangelien”, vol. II: „Apostolische Apokalypsen und Verwandtes”, Tübingen, 1990, p. 389. J.K. Elliott, *The Apocryphal New Testament*, Oxford, 1983, p. 538. E. Kirsten, *op. cit.*, p. 588.

²⁴ Amănunte vezi la Peppermüller, *op. cit.*, pp. 299-301.

²⁵ Vezi, în amănunt, edițiile în diferite limbi arhaice, împreună cu ediții ale traducerilor în limbi moderne, la Elliott, *op. cit.*, pp. 539-540. Vezi, de asemenea, M. Geerard, *Clavis Apocryphorum Novi Testamenti*, Brepols, Turnhout, 1992, pp. 65-70.

²⁶ Referitor la textul *Faptele lui Addai* și, în special, la corespondența lui Avgar cu Iisus, vezi A.R. Lipsius, *Acta Apostolorum Apocrypha*, vol. I, Hildensheim, New York, 1972.

Mare (177-211 d.Hr.)²⁷, arătând că lucrarea a fost compusă, cel mai probabil, în timpul domniei acestui mare promotor al literelor și artelor din cetatea Edessei. Ca și argumente ale cercetătorilor care să susțină ipoteza unei posibile încreștinări a regelui Avgar al VIII-lea, consemnăm următoarele²⁸:

a) Mărturia lui Iulius Sextus Africanus, scriitor creștin din Ierusalim care a cunoscut ospitalitatea regelui Avgar al VIII-lea. Vorbind despre acest rege, scriitorul îl caracterizează drept un „bărbat sfânt”.

b) Mărturia lui Bar Daisan (154-222 d.Hr.)²⁹, om deosebit de cult, filosof de marcă, astrolog și creștin gnostic, contemporan și partener de dialog al regelui Avgar al VIII-lea. În opera sa intitulată *Liber legum regionem*³⁰, acesta relatează că, de îndată ce regele Avgar (e vorba de Avgar al VIII-lea) a fost încreștinat, vechile practici religioase legate de castrarea bărbaților în cinstea zeiței Taratha au fost interzise.

Conform altor cercetători, se pare că lucrarea a fost redactată cândva la sfârșitul secolului al III-lea d.Hr.³¹. Susținătorii acestei ipoteze contestă faptul că regele Avgar ar fi fost încreștinat, în acest sens aceștia aducând următoarele argumente:

a) Epitetul de „bărbat sfânt”, cu care este caracterizat regele Avgar al VIII-lea nu înseamnă neapărat că acesta era creștin.

²⁷ Cronologizarea aceasta este acceptată, cu anumite rețineri, între alții și de Elliott, *op. cit.*, p. 538, care o consideră ca fiind cea mai sustenabilă, subliniind: „The general consensus of scholarly opinion is that the original tradition developed towards the end of second century”, și Christou, *op. cit.*, p. 247, care notează: „După câte se pare, a fost întocmit la începutul secolului al III-lea, pe vremea domniei încreștinatului rege Avgar al IX-lea (*sic*), chiar dacă despre acesta *Cronica din Edessa*, datată în sec. al VI-lea, nu amintește nimic, cel mai probabil din cauză că mediul lui Avgar era considerat gnostic”. Vezi de asemenea E. Kirsten, *op. cit.*, pp. 568-571, cu argumentare pe larg.

²⁸ Vezi dezvoltarea argumentației la *Ibidem*, pp. 568-571.

²⁹ Referitor la Bardaisan, la filosofia acestuia și la legăturile sale cu alte cicluri filosofice și religioase, vezi H. Drijvers, *East of Antioch. Study in Early Syriac Christianity*, Londra, 1984.

³⁰ Capitolul 45 (*Patrologia Syriaca* I, 2, editura F. Nau, 1907, pp. 606-607). Folosim sursa așa cum apare la W. Bauer, *Rechtgläubigkeit...*, p. 10. Aceeași sursă este folosită și de H. Drijvers, *Edessa...*, p. 280.

³¹ La fel și W. Bauer, *Avgarsage...*, pp. 326-327, care, după argumentare, ajunge la concluzia că „după 313, când au fost puse bazele primei biserici din Edessa, de episcopul Kûnê...”. Idem, *Rechtgläubigkeit...*, pp. 6-48, cu o largă argumentare. H. Drijvers, *Avgarsage...*, pp. 392-393.

b) Relatarea lui Bardaisan referitoare la „convertirea” regelui Avgar pare să fi fost modificată de creștinii ortodocși din Edessa. Bineînțeles, nimeni nu poate nega prezența creștinilor la curtea regelui Avgar al VIII-lea. Un exemplu în acest sens îl constituie Bardaisan, dar prezența acestuia la curte nu constituie o dovadă a încreștinării regelui, ci poate doar acceptarea și toleranța manifestate de rege față de noile tendințe religioase³².

c) De asemenea, susținătorii celei de-a doua teorii subliniază faptul că o astfel de informație referitoare la încreștinarea regelui n-ar fi trecut neobservată de Eusebiu, care ar fi notat-o în *Istoria bisericească*, I, 13. Împotriva acestei teorii, Kirsten³³, unul dintre susținătorii primei variante, crede că Eusebiu nu amintește acest amănunt fiindcă îl consideră de la sine înțeles.

d) Cronica din Edessa (secolul al VI-lea d.Hr.), deși nu face nici o referire la regele Avgar al V-lea, amintește totuși de regele Avgar al VIII-lea și de faptele din timpul domniei acestuia, fără a aminti faptul că acesta era creștin. Până în 313, data întemeierii de episcopul Kanu a bisericii Urhai (Edessa), cronica în discuție amintește numele unor personalități importante care au influențat viața religioasă a orașului Edessa, cum ar fi Marcion, Bardaisan și Mani, fără însă a face vreo precizare referitoare la un eventual sprijin oferit de regele Avgar³⁴.

În ceea ce-l privește pe regele Avgar al V-lea, care apare ca semnatar al epistolei adresate lui Iisus, după cum am arătat mai sus, cercetătorii sunt de acord în unanimitate că acesta nu are nici o legătură cu legenda.

În ceea ce privește scopul scrierii legendei lui Avgar, constatăm un consens de păreri, cu ușoare nuanțări însă. Este general acceptat faptul că legenda are ca scop răspândirea dreptei credințe, combaterea ereziilor și transformarea orașului Edessa în centru creștin-ortodox³⁵.

³² Vezi pe larg W. Bauer, *Rechtgläubigkeit...*, pp. 10-13, și H. Drijvers, *Edessa...*, p. 280.

³³ *Ibidem*, p. 570.

³⁴ W. Bauer, *Avgarsage...*, p. 326. *Idem*, *Rechtgläubigkeit...*, p. 17sq.

³⁵ Vezi, între alții, H. Drijvers, *Avgarsage...*, p. 392. W. Bauer, *Avgarsage...*, pp. 326-327. E. Kirsten, *op. cit.*, p. 588sq. Christou, *op. cit.*, pp. 242 și 245. Din combinarea textului lui Eusebiu cu celelalte două variante ale corespondenței regelui Avgar, respectiv *Doctrina lui Addai* și fragmentele în limba greacă din *Doctrina lui Addai*, cu referire la binecuvântarea cetății Edessa de Iisus, putem trage concluzia că legenda avea ca scop și protejarea așezării Edessa de dușmani sau de rele. Amănunte vezi la E. Kirsten, *op. cit.*, p. 588sq și p. 595.

Pentru a afla scopul care a dus la apariția legendei, este necesară o analiză a situației politice, economice, culturale și religioase existente în Edessa și în împrejurimile acesteia în secolul al III-lea d.Hr. Mai precis, pentru perioada în discuție, în regiunea Osroene și în special în cetatea Edessei se constată o activitate culturală bogată, pe diferite planuri, în paralel cu o intensificare a activităților religioase, în diferite direcții. Dezvoltarea la care facem referire a fost favorizată de stabilitatea politică din zonă, precum și de situația economică înfloritoare a așezării. Pe la curtea regelui Edessei sau a „Atenei Orientului”³⁶, cum mai era cunoscută, se perindau mari personalități ale spiritului. Prezența acestora a avut ca efect ridicarea nivelului cultural general al locuitorilor cetății. Este vorba de diferite personalități, reprezentanți ai unor curente filosofice și religioase, respectiv de reprezentanți ai vechiului cult păgân, ai neoplatonismului, ai creștinismului ortodox, dar și ai maniheismului (marcionii, manihei sau discipoli ai lui Bardaisan)³⁷. Cum deja am arătat, această diversitate culturală avea și o componentă creștin-ortodoxă, deși constituia minoritate. De asemenea, în cetatea Edessei și în împrejurimile acesteia au fost redactate multe lucrări, precum *Liber legum regionem*, a lui Bardaisan sau alte trei scrieri apocrife, respectiv *Doctrina* lui Addai, *Faptele* lui Toma și *Odele* lui Solomon³⁸.

Toate cele evidențiate mai sus demonstrează nevoia creștinilor ortodocși din epocă de a adăuga prestigiu Bisericii din care fac parte, în defavoarea diferitelor mișcări religioase și, în special, a grupărilor creștine neortodoxe. Legenda lui Avgar demonstrează, în cel mai categoric mod, originea foarte veche a Bisericii din cetatea Edessei și, mai ales, apostolicitatea acesteia. Mai mult, conducătorii bisericii locale aveau asigurată succesiunea apostolică, având calitatea de continuatori ai apostolilor Iuda Toma și Addai (Tadeu)³⁹. Argumentele

³⁶ În *Apocryphal Literature...*, p. 246, H. Drijvers susține că sub acest nume era cunoscută cetatea Edessei în Antichitate.

³⁷ Pentru amănunte vezi, între alții, *Ibidem*, pp. 231-236.

³⁸ *Ibidem*, pp. 236-247. Pentru *Odele lui Solomon*, vezi S. Agouridis, *Apocri-fele Vechiului Testament (Τα απόκρυφα της Παλαιάς Διαθήκης)*, vol. II, Atena, 1985, p. 111, precum și bibliografia aferentă. Pentru *Faptele lui Toma*, vezi, de asemenea H. Drijvers, *Thomasakten*, în Edgar Hennecke, Wilhelm Schneemelcher, *op. cit.*, vol. II.

³⁹ Referitor la primii ani ai creștinătății, vezi H. Drijvers, *Edessa...*, pp. 281-284. E. Kirsten, *op. cit.*, pp. 568-571.

enumerare consfințeau Bisericii din Edessa calitatea de reprezentantă oficială și exponentă a dreptei credințe. În concluzie, alături de celelalte lucrări amintite, scrierea apocrifă în discuție s-a constituit într-o primă lucrare antieretică a Creștinătății ortodoxe din Edessa și, în același timp, într-o lucrare care proclama apostolicitatea Bisericii ortodoxe din Edessa în fața eventualilor contestatari. În esență, așa după cum pe bună dreptate constată și Drijvers⁴⁰, datorită spiritului lor antieretic, scrierile apocrife pe care le amintim au pregătit venirea Sfântului Efreem Sirul, a acestui mare părinte al teologiei creștine, luptător al credinței ortodoxe din Siria.

5. Binecuvântarea de către Iisus a cetății Edessa și icoana lui Iisus

Așa cum am arătat, textul lui Eusebiu diferă de cel al papirusurilor grecești din *Doctrina lui Addai*, precum și de cel din varianta siriană a *Doctrinei lui Addai*. De altfel, varianta în limba siriacă ne oferă chiar mai multe informații. În cele ce urmează prezentăm pe scurt două dintre aceste texte și, dacă va fi necesar, între notele de subsol ale textului lui Eusebiu le vom insera și pe celelalte.

a) Binecuvântarea orașului Edessa de către Iisus

După cum am observat deja, Eusebiu omite să amintească de binecuvântare, așa cum vedem că se întâmplă în celelalte două variante ale legendei. Redăm în continuare variante ale binecuvântării, considerate ca datând din secolul al VI-lea d.Hr.⁴¹, în forma în care aceasta apare în inscripții, fragmente de papirusuri și scoici descoperite în diferite regiuni (precizate între paranteze)⁴², precum și în varianta siriană a *Doctrinei lui Addai*.

1) „și viață veșnică și pace ție și celor ce cred în tine, mai puțin dușmanilor tăi care caută să te supună” (I. Gurdju).

⁴⁰ H. Drijvers, *Apocryphal Literature...*, p. 246.

⁴¹ H. Drijvers, *Edessa...*, p. 279.

⁴² Formele acestea au fost adunate la un loc în studiul lui Peppermüller, *op. cit.*, p. 298. Vezi, de asemenea, și bibliografia folosită de H. Drijvers, *Avgarsage...*, p. 390, nota 2, unde se face referire și la mai vechea lucrarea a lui V. Dobschütz, *Christusbilder. Untersuchungen zur christlichen Legende*, (TU 18), 1889, pe care nu am reușit să o găsim. Cu toate acestea, o amintim ca bibliografie.

2) „... aceasta să nu fie supusă în vecii vecilor” (I Hardij-keui).

3) „pace cetății tale și celor care luptă pentru ea, ca aceasta să nu fie supusă în vecii vecilor” (I. Philippi)⁴³.

4) „viață veșnică și pace ție și tuturor celor ai tăi. Cetatea să nu fie supusă în vecii vecilor” (P. Nessana).

5) „Iisus a binecuvântat Edessa cu următoarele cuvinte: «Binecuvântată fie cetatea voastră, iar dușmanii să nu o supună, în vecii vecilor»” (varianta în limba siriacă a *Doctrinei lui Addai*)⁴⁴.

Formula de binecuvântare pe care o prezentăm se referă la inscripțiile descoperite în cetatea Edessei și, în mod special, la o variantă anterioară celei din *Doctrina lui Addai*. Binecuvântarea amintește de promisiunea lui Iisus de a proteja cetatea. Întrebarea este de cine urma să o protejeze. Inscripțiile grecești de mai târziu fac referire la mai mulți dușmani, însă varianta cea mai veche a *Doctrinei lui Addai* redă substantivul „dușman” (*εχθρός*) la singular. Varianta aceasta, cu substantivul la singular și fără articol hotărât, este considerată ca fiind cea mai convingătoare⁴⁵. Pe cale de consecință, funcționalitatea formulei era aceea de descurajare a potențialilor invadatori.

Cu termenul de „dușman” e foarte posibil să fi fost denumită acea putere care ar fi încercat să submineze independența cetății. De aceea, de fiecare dată când era amenințată de vreo conspirație din exterior, epistola era adusă și citită la intrarea în cetate, aceasta fiind ferită, în mod miraculos, de pericol. Despre acest obicei îi vorbește Aetheriei (sau Egeriei) și episcopul sirian al locului, în momentul în care maica vizitează cetatea Edessei. Este foarte probabil ca obiceiul să fi avut legătură cu regele persan Sapor I, care, deși l-a învins pe Valerian în 259-260, a reușit să stăpânească cetatea doar pentru o perioadă scurtă de timp, fapt care a fost atribuit de locuitorii acesteia

⁴³ Este vorba de așezarea din Macedonia. Vezi C. Picard, *Un text nouveau de la correspondance entre Avgar et Jésus-Christ gravé sur une porte de ville à Phillipes (Macédoine)*, în „BCH” 44 (1920), pp. 41-69.

⁴⁴ Traducerea în limba greacă s-a făcut după traducerea germană a lui H. Drijvers, *Edessa...*, p. 278.

⁴⁵ Vezi și traducerea franceză, de dată mai recentă, a textului sirian, făcută de Desreumaux, pe care de altfel o inserăm. În această traducere este folosit doar perfectul simplu: „...Ta ville sera bénie. Enfin, aucun ennemi n'aura purvoir sur elle à jamais”, Desreumaux, *op. cit.*, p. 59.

influenței minunate a epistolei lui Iisus. Așadar, conform acestor mărturii, care demonstrează legătură imediată cu cetatea Edessei și cu menținerea independenței acesteia, binecuvântarea se pare că avea importanță politică, locală și națională.

De-a lungul timpului, corespondența cu Iisus și, în special, formula de binecuvântare au fost folosite de locuitorii cetății Edessa ca talismane, pentru a-i proteja împotriva nenorocirilor⁴⁶. Mărturie stau inscripțiile amintite mai sus, precum și altele, conform cărora formula de binecuvântare era afișată la intrarea în cetate, cu scopul de a fi îndepărtate pericolele. De asemenea, avem la dispoziție și mărturia Aetheriei (Egeriei)⁴⁷, din care aflăm că episcopul cetății, după ce a citit în fața maicii epistola în cauză, ca pe o rugăciune, i-a înmânat acesteia o copie. Prin urmare, concludem că însemnătatea formulei de binecuvântare pare să fi fost alta, respectiv apărarea cetății Edessei împotriva răului, adică a Satanei⁴⁸.

Așadar epistola, în forma în care cuprindea formula de binecuvântare, a devenit, cu repeziciune, cunoscută și îndrăgită, în special datorită celui de-al doilea înțeles al său, trecând de hotarele cetății și fiind folosită, în scopuri similare, în multe regiuni. Singurul care nu amintește de formula de binecuvântare a cetății Edessa este Eusebiu, în *Istoria bisericească*. Omisiunea se datorează, cel mai probabil, următoarelor:

a) binecuvântarea repezintă o adăugire, de care Eusebiu nu a luat la cunoștință. Adăugirea a avut loc, cel mai probabil, între 311/312

⁴⁶ Vezi exemplele pe care le inserează E. Kirsten, *op. cit.*, p. 590.

⁴⁷ Vezi *Peregrinato ad loca sancta*, 17,1; 19,9.13.17.

⁴⁸ Există și o altă părere (vezi E. Kirsten, *op. cit.*, pp. 566-568 și p. 590). Conform acesteia, întreaga legendă a lui Avgar și în mod special corespondența acestuia cu Iisus și binecuvântarea au legătură cu iudeo-creștinii din Edessa și cu obiceiul acestora de a-și pune la uși „mezuzah” (un fel de colecție de texte, care conținea fragmente din Deut. 6,4.9; 11,13.21). Obiceiul a fost schimbat și personalizat de către iudeii din Edessa. Astfel, textul scris, care în limba ebraică provine din rădăcina *ktb* („a scrie”), a luat trup și suflet, metamorfozându-se într-o femeie pe nume Kutbi, cinstită în mod deosebit în Edessa pentru faptul că îl vindecase pe regele Pakor (43-29 î.d.Hr.). De la iudei, tradiția a fost preluată de mediul creștin al Edessei. Ipoteza aceasta este însă contrazisă de H. Drijvers, *Edessa...*, p. 281, ca fiind incorectă. Dintre argumentele acestuia îl amintim pe cel mai interesant din punctul nostru de vedere, acesta constituind de altfel o caracteristică comună atât pentru *Doctrina lui Addai*, cât și a celorlalte texte din zonă, respectiv caracterul antiudaic al întregii lucrări, care nu lasă loc unor astfel de interpretări.

și 389 d.Hr. (an în care Aetheria a vizitat Edessa), dacă e să luăm în considerare toate cele expuse mai sus, precum și faptul că *Istoria bisericească* a lui Eusebiu a fost scrisă în 311-312⁴⁹.

b) binecuvântarea exista în textul original, însă nu și în acela folosit ca sursă de Eusebiu.

c) binecuvântarea exista în textul original, însă a fost trecută cu vederea de Eusebiu, poate chiar datorită faptului că interpretarea acesteia era discutabilă.

Numărul mare de mărturii referitoare la binecuvântare și la interpretarea diferită a înțelesului acesteia fac mai credibilă ultima dintre variante.

b. Icoana lui Iisus

Cea de-a doua informație pe care ne-o oferă lucrarea *Doctrina lui Addai* și pe care Eusebiu nu o cuprinde în *Istoria bisericească*, este cea referitoare la icoana lui Iisus, care îl are ca autor pe arhivarul Anania și care a fost dăruită de acesta regelui Avgar. Textul din *Doctrina lui Addai* ne spune următoarele⁵⁰: „Pe când Iisus vorbea astfel, arhivarul Anania, pictor la curtea regelui, a pictat în culori frumoase icoana lui Iisus, dăruind-o mai apoi regelui Avgar, stăpânul său. Imediat ce a primit-o, regele a așezat-o într-una dintre odăile palatului. Mai apoi, arhivarul i-a povestit lui Avgar ceea ce auzise de la Iisus, asta pentru că avea notate cuvintele Aceluia”.

Mențiunea la icoana lui Iisus se face în text într-un mod general, fără a se preciza dacă e vorba de un portret sau de o reprezentare în întregime a lui Iisus. Cercetătorii consideră însă că e vorba doar de un portret al lui Iisus⁵¹. De asemenea, fragmentul ne oferă și alte informații, conținute de altfel și în textul lui Eusebiu, chiar dacă prezintă mici diferențe. Mai întâi de toate, în ambele texte este amintit Anania, în calitatea sa de curtean și cu titlul de „scrib” sau

⁴⁹ Vezi introducerea la colecția *E.II.E.* vol. 28, p. 33.

⁵⁰ Inserăm traducerea în limba greacă (din limba franceză) a variantei siriene a *Doctrinei lui Addai*, cf. Desreumaux, *op. cit.*, p. 59.

⁵¹ Vezi *Ibidem*, p. 59, acolo unde, în antetul paragrafului 6 al *Doctrinei lui Addai*, unde se face referire la transpunerea pe pânză, de către Anania, a înfățișării lui Iisus, se arată în mod mai clar că este vorba de portretul lui Iisus („Le portrait de Jésus”). În text însă este tradus prin cuvântul „imagine” (... avec en peinture l'image de Jésus). H. Drijvers, *Edessa...*, p. 279. E. Kirsten, *op. cit.*, p. 592.

*tabularius*⁵² și nu de *tabellarius*. De asemenea, cu siguranță din considerente literare, Anania este investit și cu calitatea de pictor al regelui. Mai mult, se pare că nu Iisus este cel care a scris epistola, ci Acela care i-a dictat-o lui Anania. Aceeași informație ne-o oferă *Doctrina lui Addai* și în alt loc, acolo unde este inserată legenda epistolei de răspuns a lui Iisus către regele Avgar⁵³.

Pe cercetători i-a preocupat epoca în care a circulat informația referitoare la icoana lui Iisus. Astfel, consemnăm existența a două păreri diferite. Prima susține că relatarea constituie o adăugire-extindere a legendei inițiale a lui Avgar, care a apărut în momentul în care interesul pentru icoane era, în general⁵⁴, în creștere. Conform celei de-a doua păreri, relatarea exista în textul inițial al *Doctrinei lui Addai*⁵⁵. Prima părere aduce ca argument faptul că icoana lui Iisus nu este amintită de Eusebiu și nici de Aetheria (Egeria) în jurnalul ei de călătorie. Existența unei icoane a lui Iisus este un fapt consemnat mult mai târziu, de Evagrie Scolasticul (536-593/94 d.Hr.). În ceea ce-l privește pe Eusebiu, se impune să precizăm că e foarte posibil ca acesta să fi optat, cu bună știință, să nu amintească de icoană, din motive dogmatice. După cum reiese din epistola⁵⁶ trimisă augustei Constantia⁵⁷, poziția lui Eusebiu față de icoane era una de respingere.

Totuși, prima părere, susținută cu argumente destul de convingătoare, nu o exclude pe cea de-a doua, conform căreia relatarea

⁵² Vezi Desreumaux, *op. cit.*, p. 120. H. Drijvers, *Apocryphal Literature...*, p. 233.

⁵³ Vezi traducerea în limba franceză a lui Desreumaux, *op. cit.*, p. 57. Nu Iisus este Cel care scrie epistola, ci cel care o dictează lui Anania. Inserăm un fragment din traducerea în limba franceză: „Lorsque Jésus eut reçu la lettre chez le grand prêtre des juifs, il dit à l'archiviste Hannan: «Va dire à ton maître qui t'a envoyé vers moi: *Heureux es-tu...*»”.

⁵⁴ La fel și E. Kirsten, *op. cit.*, p. 592. C. Schneider, „Acheiropoietos”, în *Realexikon für Antike und Christentum (RAC)*, vol. I, p. 71. De asemenea, cu rețineri, și H. Drijvers în *Avgarsage...*, p. 392, și *Edessa...*, pp. 279-280.

⁵⁵ Ipoteza este susținută ca fiind plauzibilă de H. Drijvers, *Avgarsage...* și *Facts and problems in Early Syriac-Speaking Christianity*, în *East of Antioch. Studies in early Syriac Christianity*, Londra, 1984, pp. 165-166, precum și de Desreumaux, *op. cit.*, pp. 32-33.

⁵⁶ PG 20, 1545A-1550A.

⁵⁷ Augusta Constantina era sora vitregă a lui Constantin cel Mare și soția lui Liciniu. Amănunte vezi la M. Schaferdiek, *Zur Verfasserschaft und Situation der epistula ad Constantiam De imagine Christi*, în „Zeitschrift für Kirchengeschichte” (ZKG), vol. 91 (1980), p. 184 și urm.

referitoare la icoana lui Iisus exista, încă de la început, în *Doctrina lui Addai*. Astfel, în afară de precizarea conform căreia epistola a fost dictată lui Anania de Iisus (conform *Doctrinei lui Addai*), este foarte posibil ca relatarea referitoare la icoana lui Iisus să constituie un element care completează, întărește și folosește scopului mai general al lucrării. Drijvers⁵⁸, cel care consideră ca mai probabilă această a doua variantă, în scopul vădit de a o argumenta, compară icoana lui Iisus cu obiceiul maniheilor de a purta cu ei icoane ale conducătorului lor religios, Manes, și de a le folosi în procesiunile religioase și în activitatea misionară. Pe durata procesiunilor religioase, maniheii așezau icoana la loc de cinste (pe altar), acolo de unde Manes⁵⁹, „Apostolul Luminii”, cum mai era numit, oferea ajutor credincioșilor, absolvindu-i, în calitate sa de Mângâietor, Duh Sfânt (în greacă *Παράκλητος*)⁶⁰, de păcatele săvârșite⁶¹. O astfel de icoană îi era cunoscută și lui Eusebiu, care amintește de ea în epistola către Constantina⁶². Prin urmare, conform părerii lui Drijvers, e foarte probabil ca icoana lui Iisus să fi constituit motiv de dezbinare între creștinii ortodocși ai Edessei și manihei⁶³ și să fi folosit aceluiși scop căruia îi folosea și epistola lui Iisus către regele Avgar, respectiv răspândirea dreptei credințe, combaterea ereziilor și ridicarea cetății Edessa la rangul de centru spiritual al creștinătății ortodoxe. Cu alte cuvinte, împreună cu epistola de încurajare a lui Iisus, icoana a constituit contraargument împotriva răspândirii învățaturii lui Manes despre Mângâietor, precum și a cultului icoanei acestuia.

Includerea relatării referitoare la icoana lui Iisus în textele *Doctrinei lui Addai* s-a suprapus cu tradițiile existente referitoare la diferite

⁵⁸ Vezi H. Drijvers, *Avgarsage...*, p. 392 și *Idem, Facts and problems...*, pp. 165-166.

⁵⁹ Referitor la Manis, vezi amănunte la M. Eliade, *Geschichte der religiösen Ideen*, vol. II, Freiburg/Basel/Viena, 1984, pp. 313-335.

⁶⁰ Vezi In 14,16; 15,24.

⁶¹ Amănunte, împreună cu o bibliografie bogată despre subiect, vezi la H. Drijvers, *Facts and problems...*, p. 165sq.

⁶² Vezi *PG* 20, 1548D.

⁶³ Fără îndoială, H. Drijvers, *Facts and problems...*, p. 166, recunoaște că maniheii nu sunt amintiți în *Doctrina lui Addai*, însă, conform convingerilor sale, pe care le argumentează corespunzător, toate motivele și elementele *Doctrinei lui Addai* fac trimitere la manihei. De aceeași părere este și Desreumaux, *op. cit.*, pp. 32-33.

icoane nefăcute de mâna omului care îl reprezentau pe Iisus⁶⁴ (vezi „Sfânta Mahramă” sau „Sfânta Cărămidă”)⁶⁵ și care au dobândit o popularitate deosebită. Primul dintre cei care amintește că⁶⁶ în timpul asedierii Edessei (544 d.Hr.) de către regele persan Chosroe I cetatea a fost salvată ca urmare a minunii săvârșite de icoana pe care autorul o caracterizează drept „necreată de mâna omului”⁶⁷ este Evagrie Scolasticul. Acesta relatează că, pentru a cuceri cetatea, regele persan Chosroe I a ordonat ridicarea unei movile de pământ în dreptul zidurilor. Văzând că movila de pământ fusese aproape terminată, persii urmând să ajungă la același nivel cu zidurile și deci să cucerască cetatea, apărătorii cetății au săpat un tunel pe dedesubtul movilei de pământ, în încercarea lor de a da foc structurii de lemn care ar fi avut ca rezultat surparea acesteia⁶⁸.

Despre icoană pomenește, de asemenea, Sfântul Ioan Damaschin, în lucrarea sa *Despre Sfintele Icoane, Cuvântarea Întâi*⁶⁹. Lucrarea descrie modul în care a fost confecționată icoana și legătura dintre aceasta și Sfânta Mahramă, întipărire a chipului lui Iisus pe o pânză întinsă pe scândură. În acest sens, Sfântul Ioan Damaschin spune⁷⁰: „A venit la noi cuvânt din bătrâni, că Avgar, regele Edessei, auzind de Domnul, s-a aprins de dragoste dumnezeiască și a trimis soli, cerându-i să-l viziteze; iar dacă ar refuza să facă aceasta, a poruncit unui pictor să-i facă chipul Lui. Lucrul acesta știindu-l Cel care

⁶⁴ Vezi, în general, în acest sens, Schneider, *op. cit.*, pp. 68-71.

⁶⁵ Vezi în PG 113, 426-454 textul religios catalogat ca aparținând lui Constantin VII Porfirogenetul, „Legenda despre icoana din Edessa cea nefăcută de mâna omului”. Nicodim Aghioritul, *Συναξαριστής των δώδεκα μηνών του ενιαυτού* (*Sinaxaristis al celor douăsprezece luni*), vol. II, Atena, p. 323sq. Vezi, de asemenea, Th. Papakonstantinou, *Αχειροποίητοι εικόνες* (*Icoane nefăcute de mâna omului*), în *Marea Enciclopedie Greacă (Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπéδία)*, vol. VI, p. 382. Ad. Adamantiou, *Abgar*, în *Marea Enciclopedie Greacă...*, vol. I, p. 343sq.

⁶⁶ PG 86, 2745-2749. Textele au fost luate din volumul lui K. Kalokyris, *Πηγαί της χριστιανικής Αρχαιολογίας. Κείμενα και μνημεία* (*Surse ale arheologiei creștine. Texte și mărturii*), Salonic, 1967, pp. 223-225.

⁶⁷ Întâmplarea nu este amintită de istoricul Procopie (500-560 d.Hr.) în lucrarea sa *Despre războiul persan*, I, 12 (Procopie, *Cuvântări în favoarea războaielor*, I-IV, The Loeb Classical Library).

⁶⁸ Vezi mai multe despre ce spune Evagrie în acest sens, la K. Kalokyris, *op. cit.*, p. 225.

⁶⁹ Vezi PG 94, 1232-1284. Vezi, de asemenea, K. Kalokyris, *op. cit.*, pp. 238-267.

⁷⁰ Vezi K. Kalokyris, *op. cit.*, p. 256.

cunoaște toate și poate toate, a luat o bucată de pânză și lipind-o de față sa a imprimat acel chip, care se păstrează până azi”. De asemenea, Teofan Cherameul (sec. al XII-lea), în cuvântarea a XX-a referitoare la „Duminica Ortodoxiei”⁷¹, între alte cicluri iconografice pe care le cunoaște și le descrie, amintește și de icoana lui Iisus de la Edessa⁷².

Prin urmare, se pare că, în tradiția ortodoxă, icoana lui Iisus, descrisă în *Doctrina lui Addai*, coincide cu Sfânta Mahramă. Cel puțin așa reiese din mărturiile istoricilor bizantini⁷³ care au trăit în Edessa până în 943, cât timp cetatea s-a aflat sub stăpânire arabă. Pe durata operațiunilor militare inițiate de Imperiul Bizantin pentru recucerirea teritoriilor Armeniei și Mesopotamiei de Nord, cetatea Edessei a fost asediată de Ioannis Kourkouas, conducător al oștilor bizantine din Răsărit și general de încredere al împăratului Roman I Lekapenus. În schimbul înrobirii lor, locuitorii Edessei au oferit, cu titlu de răscumpărare, sfânta relicvă. Imediat după aceea, Sfânta Mahramă a fost adusă cu pompă la Constantinopol, devenind simbol al apărării capitalei imperiale până în 1204, dată la care a fost furată de cruciați. Evenimentul a fost considerat atât de important, încât a constituit motiv pentru redactarea textului religios cu titlu *Povestire despre icoana cea nefăcută de mâna omului din cetatea Edessei*, avându-l cel mai probabil ca autor pe Constantin al VII-lea Porfirogenetul⁷⁴.

Pentru arta bizantină, între secolele al IX-lea și al X-lea, Sfânta Mahramă a constituit motiv iconografic. Motivul este întâlnit și la sfârșitul secolului al XI-lea și la începutul secolului al XII-lea, dacă este să dăm crezare spuselor lui K. Kalokyris, conform cărora reprezentarea grafică a Sfintei Mahrame existente la Karanlik-Kilissé în Capadocia aparține acestei perioade⁷⁵. În conformitate cu programul

⁷¹ Sf. Ioan Damaschin, *Cultul Sfințelor icoane*, traducere din limba greacă cu un studiu introductiv de D. Fecioru, București, 1937, p. 37. Vezi, de asemenea, PG 132, 436-441 și K. Kalokyris, *op. cit.*, pp. 426-427.

⁷² Vezi K. Kalokyris, *op. cit.*, p. 426 și urm.

⁷³ Vezi *Ibidem*, p. 223, nota 1. E. Kirsten, *op. cit.*, p. 592, precum și *Istoria Poporului Elen (Istoria του Ελληνικού Έθνους)*, vol. VIII, p. 64.

⁷⁴ Vezi PG 113, 426-454.

⁷⁵ Vezi K. Kalokyris, *op. cit.*, p. 223, nota 1.

iconografic al bisericilor ortodoxe, icoana este așezată în centrul iconostasului, deasupra ușilor împărătești, respectiv la baza turlei naosului. Tradiția s-a păstrat până în zilele noastre.

Pe 16 august, Biserica Ortodoxă sărbătorește, până în zilele noastre, „aflarea în cetatea Edessei a Icoanei celei nefăcute de mâna omului a Domnului nostru Iisus Hristos, adică a Sfintei Mahrame (944)”⁷⁶.

⁷⁶ Vezi *Dipticele Bisericii Greciei (Ta Diptycha της Εκκλησίας της Ελλάδος)*, editura Misiunea apostolică a Bisericii Greciei.